

Abecedarium haur-literaturari buruz

Bernardo Atxaga

Jakin aldizkariak haur- eta gazte-literaturari buruzko aste honetan parte hartzeko eskatu zidanean, oso lan zailetan sartuta nengoen, atera nahi eta atera ezin dudan liburu batean, eta nire estreinako joera ezetz erantzutekoa izan zen. Baina berehala bukatu nahi eta ezin bukatu dudan ipuin baten irudia etorri zitzaidan gogora, eta pentsatu nuen hitzaldi hau aitzakia ederra zela nire benetakoa lanari aurre ez egiteko, eta baietz esan nuen; baietz, iheslari batek "goazen" esaten duen bezalaxe. Egun batzuk geroago, jakina, damutu egin nintzen, zeren literatur mota honi buruz hitz egitea mahai gainean daukadan ipuina bukatzea bezain zaila ikusten bait nuen. Izan ere, zer esan ume batzuei? Nola hitz egin zuek bezalako haur batzuei? Begiratzen dizuet, ikusten dut gehienok zortzi urte baino gutxiago duzuela, eta erremediorik gabekoa zait pena ez sentitzea. Benetan esaten dizuet: hobe zeundekete kalean jostaketan. Egin ezazue nahi duzuen, nahi baduzue gelditu, nahi baduzue kalera joan, nik ez dizuet kargurik hartuko. Edozein modutara, ez zigarrorik erre, tabakoa gauza txarra da eta. Aspertzen bazarete, pipitak in. Saiatuko naiz, halere, inor ez aspertzen, eta horretarako —hitzaldi serio bat eman partez— abecedarium bat irakurriko dizuet.

Abecedarium zuek irakurtzen duzuen literaturari buruz. *Aurreneko letra*, gehienok dakizuen bezala, A delarik. Esate baterako, *Alicia*

“*Alicia* aspertzen hasia zegoen bere ahizparekin ibai-ertzean ezer egin gabe eserita egoteaz; behin edo bitan emana zion begiratu bat bere ahizpa irakurtzen ari zen liburuari, baina liburuak ez zeukan ez marrazkirik eta ez elkarrizketarik, eta zertarako balio du marrazki edo elkarrizketarik ez duen liburu batek?... galdera hori egiten zion *Alicia*k bere buruari.

Gauzak horrela, kontsideraziotan sartu zen (lan handiz sartu ere, zeren, egiten zuen beroarekin, makal eta logalez sentitzen bait zen), kontsideraziotan sartu zen ea merezi zion ala ez zion merezi margaritak biltzera altxatzeak, gero haiekin txikordak bat egiteak emango zion gustuagatik, eta hor non, horretan ari zela, untxi txuri bat, begi arroxetakoa, bere ondotik saltoka eta korrika pasa zen.

Ez zen hura gauza *oso* berezia; eta *Alicia*ri ez zitzaion batere harrigarria iruditu untxiak entzuteko moduan esatea: *Ai! Ai! Jau-na! Ze berandu ailegatuko naizen!*... baina, untxiak txalekoaren patrikatik erloju bat ateratzen zuela ikustean, eta orduari begiratzen ziola, eta gero korrika abiatzen zela zalapartan, orduan *Alicia* kolpetik zutitu zen, konturaturik ez zuela sekula untxi txalekodunik ikusi, eta are gutxiago erloju bat zuenik. Eta jakiteko gogo biziz, untxiaren atzetik abiatu zen zelaian barrena, eta beta eman zion untxia zelai-ertzeko zulo batean ezkututzen ikusteko. Pittin bat geroago, *Alicia* ere zulotik behera ezkutatu zen, gero nola atera behar zuen pentsatu ere gabe”.

Horrela hasten da 1846ko uztailaren hasieran, Tamesistik txalupan zebiltzala, Lewis Carroll-ek *Alicia Lidell* neskatokarentzat asmatu zuen ipuina, gero *Alicia Herrialde Miresgarrian* izenarekin edo, mundu guztira zabaldu zena. Nik abecedarium honen buruan jarri dut, eta jarri, gainera, ezkutu edo babes bat bezala. Izan ere, hitzaldi hau prestatzen ari nintzen egunetan, erabat onartu gabe, enbarazu egiten zidan ideia bat bait zebilen neure buruan, euliaundi baten burruna bezala sentitzen nuena. Iruditzen zitzaidan (ez zuek, zeren zuek umeak bait zarete) baina bai zuekin etorritako irakasleren batek ilun jarriko zidala kopeta, esanez bezala: “Hik nahi duana esango duk, baina haurrentzat egindako literatura bigarren mailakoa izango duk beti; konprenitzen diat hik defendatzea, horretan habilenez gero, baina ipuin horiek, esandakoa, hiru-garren mailakoak dituk, horixe baietz, laugarren mailakoak, bai

jauna, bostgarren mailakoak, zer uste duk, ba, hik, seigarren mailakoak; zazpigarren mailakoak, eta kitto!". Eta nik, eraso horren aurrean, izerditan ikusten nuen neure burua, eta zenbat eta maila gehiago kendu irakasleak, hainbat eta izerdi gehiago sortzen zitzaidan. Gero, literatur mota honi buruzko azterketa batzuk irakurtzerakoan, nire beldurra oso zabaldua zegoela konturatu nintzen: aztertzaile guztien estreinako lana literatura honen balioa defendatzea izaten bait da. Carmen Bravo Villasante-k, esate baterako, honela hasten du bere *Historia de la literatura infantil universal*. "Ondo idatzitako edozein lan, zuzendua dagoenari zuzendua dagoela, arte-obra bat da. Bapatean, haur-literatura argiz bete da, eta arte-kategoria irabazi du. Beste garaietan jenero minor bat izan zena, arte-obratzat hartzen da gaur. Umeentzako klasikoeak beste klasikoek mailan egon behar dute".

Gauzak horrela, haurrentzako idazle naizenez, eta partaide, beraz, auzian, ez defendatzea erabaki nuen. Ez dakit haurrentzako liburuak argiz bete diren, ez dakit inork arte-kategoria ematen dien. Egia aitortu behar badut, uste dut nik neronek ere ez diodala ematen, eta hobetzat eta garrantzi handiagokotzat jotzen ditudala beste lanak, zuengan, umeengan, pentsatu gabe egiten ditudanak.

— Zertan ari haiz? — galdetzen didate ene lagunak.

— Ba, ofizioko lanak egiten; badakik, umeentzako ipuinak etab. —erantzuten diet nik begiratua apartatuz eta suspirio batean, esanez bezala: Noiz hasiko ote naiz benetako lanekin!

— Lasai, motel —kontsolatzen nau lagunak—. Bizi egin beharra zegok!

Guztiarekin, ez nago oso seguru. Egile banaiz ere, nire kritziak ez du gehiegi balio, ezen hamaika bait dira bere obraren balioaz erabat okertu diren idazleak. Izan zen, Alemanian, Morgensten izeneko poeta erromantiko bat, poema serioak eta poema bromazkoak idatzi zituen. Berak uste omen zuen serioak medio hartuko zuela izena. Baina oso bestela gertatu zen. Poema bromazkoak mundu guztira zabaldu ziren, hizkuntza gehienetara itzuli, eta, horrezaz gain, Heidegger bezalako pentsalarien azterketak merezi izan zituzten.

Eta badakizue Morgensten-en kasua baino latzagoak ere badi-rela. Esate baterako, Byron. Nork irakurri du azken berrogei urteotan Byron? Inork ez. Seguru asko ez zen hori izango berak —eta bere garaikoeak— pentsatzen zutena.

Hala eta guztiz ere, Lewis Carroll-en liburua ipini dut abecedarium honen buruan. Obra gutxi egongo da bai literaturan eta bai gizartean hainbeste eragin izan duenik. Literatura barnean, abangoardia askoren abiapuntu izan delako, duen ausardia formalagatik. Gizartean, ba, Graves-ek esango lukeen bezala, esaldi berri asko jarri zituelako jendearen ezpainetan... bere izenetik hasita, jakina.

Baina banuen Aliciarekin hasteko beste arrazoi bat; hain zuzen, Carroll-ek hasiera-hasieran luzatzen digun esaera hori: "liburuak ez zeukan ez marrazkirik eta ez elkarrizketarik, eta zertarako balio du marrazki edo elkarrizketarik ez duen liburu batek?... galdera hori egiten zion Aliciak bere buruari".

Betidanik, haurrentzako liburuak idazten hasi ziren XVII-XVIII. mende haietatik, literatura horri nahitaczkoa izan zaio elkarrizketez baliatzea, eta premiazkoa izan zaio, halaber, estapanen laguntza. Xehetasunak bilatzea komeni bada, horiek lirateke estreinakoak, marrazkien premia, elkarrizketen premia.

Baina, beharbada, hitz egingo dugu horretaz aurrerago. A letra asko luzatu da, eta bagoaz buruz behera B bulartsuaren babesera.

B delarik Bagdag

"Behin batez, Harun-al-Rasid kalifa egonezaz omen zegoen, loa ezin harturik, eta bere bisirrari hotsegin omen zion, esanez:

— Chafar, gau honetan desasosegatuta niagok, larri zeukat bihotza. Asma ezak zerbait entreteni eta alai nadin.

— Sinesten dutenen Emirra: badut Ali pertsiarra izeneko lagun bat. Istorio eta pasadizo ederrak dakizki, bihotzak alaitu bezala penak kentzen dituztenak.

— Ekar ie zadak!

— Entzutea obeditzea da.

(...) Eta hala, Chafar-ek bere laguna ekarri zuen kalifaren gelara.

— Ezer berezirik ikusia baduk, konta ezak.

— Entzutea obeditzea da —esan zuen Ali pertsiarrak, eta istorio bat kontatzen hasi zen, honako hau:

— Orain dela urte batzuk, oi ene Emirra, ene jaioterria utzi nuen, Bagdag, eta lagun bezala zaku txiki eta eder bat zeraman

mutiko bat nuen. Hiri batera sartu ginenean, Kurdistandar maltzur eta sesiante batek zaku txikia kendu zigun, esanez:

— Zaku hau eta zaku honen barruan dagoen guztia, nirea da!

— Anaia musulmanak! Salba nazazue lotsagabe honengan-dik! —oihu egin nuen nik. Han zeudenek esan ziguten:

— Joan zaitezte kadiarengana, eta onar haren sententzia!

Eta kadiarengana joan eta arazoa adierazi ziotenean, hala esan zuen juez honek, kurdistandarrari begira:

— Hirea bada, esan zer daukan barruan.

— Bi zilarrezko lapitz daude —esan zuen kurdistandarrak— eta kolirioa begientzat, eta toaja bat eskuentzat; bi kikara urrezko, bi kandelabro, bi kanpadenda, bi plater, almohada bat, bi larruzko tapete, bi orratz, edalontzi bat, kaldero bat, bi brotze; katu eme bat, bi zakur, erratilu bat; behi bat bi txahalekin, ahuntz bat bi antxumerekin; arkume bat eta bi bildots; ganbelu ar bat, bi ganbelu eme, bufalo bat, bi zezen, lehoi eme bat, bi lehoi ar; antzara, bi azeri; koltxoi bat eta bi diban; gaztelu bat, bi saloi, bi ate dituen sukalde bat eta baita ere kurdistandar koadrila bat, zeinek hau dena nirea dela aitortuko duten!

Juezak neri galdetu zidan gero.

— Eta hik zer esaten duk?

Nik, aurreratuz, honela adierazi nuen zakuaren barruan zegoena:

— Jainkoak boteretsu egin beza kadia! Zaku horretan ez zegoen horrenbeste gauza! Bakarrik bi etxe zeuden, bat eroritakoa eta aterik gabea bestea; eta zakurrentzako gela bat; umeentzako eskola bat eta gazte batzuk dadotara jokutzen; denda batzuk, Basora eta Bagadag-eko hiriak, Saddam ibn Ad-en gaztelua. Eta gainera, erremintari baten labea, arrantzale baten sarea, bastoi bat, piboteak, neskak eta mutilak, guzti hau nirea dela aitortuko dutenak.

Kurdistandarra, hitz horiek entzutean, negarrez hasi zen, eta hala esan zuen...

Barka ezazue, baina oraintxe konturatu naiz ipuin hau *Milagan eta gau bat gehiago* bildumakoa dela, eta egia esan, itsusia eta guzti izango litzateke kasu honetan Sherezaderen eredia ez jarrai-

tzea; dakizuenez, Sherezadek burua salbatzen zuen goizero, ipuin bat eteten zuen bakoitzean. Bada-etzpada ere, berdin jokatuko dut nik. Ez nuke nahi intriga apurtzeagatik hitzaldirako ondorio txarrak erakartzea. Inork puinal bat bota nahi badit, itxaron dezala abecedarium honetan ipuinaren segida azaldu arte.

Mila gau eta gau bat gehiago, esan bezala, ipuin-bilduma da, herri-ipuinen bilduma bat, eta berrietan irakurleak nahi duena aurki dezake: kontseiluak, ohiturak, humorea... baina, bereziki, irakurleak fantasia aurkituko du... Aladinoren kriseilu miresgarri hura, palazio oso bat Txinatik Afrikara eta Afrikatik Txinara eramaten zuena; eta egurrezko zaldi hegalariak, eta ehun mila erregeren errege izan eta lur honetan paradisua egin nahi izan zuen Sadedad haren istorioa, eta itsasoaren azpian zeuden hirien istorioa, Sinbad marinelaren bizitza,... Fantasia hori, eta baita —era berean— munduko beste herri-ipuinen fantasia ere, zuzen-zuzenean pasako da, idazle erromantikoen eskutik, haur-literaturara. Ez bakarrik haur-literaturara, jakina, baina bereziki horretara. Azken finean, *Mila gau eta gau bat gehiago* bera, ia bakarrik umeentzako edizioetan saltzen da. Obra honek, gainera, obra honen fantasia bereziak, umeentzat idatzi duten idazle batzuen lana kutsatu du. Wilhelm Hauff, Washington Irving (*Alhambra*ko ipuinak) eta beste zenbait.

Eta fantasia aipatu dudanez gero, esan behar dut fantasia dela, hain zuzen (herri-tradiziotik hartutako munduaren ikuspegi hori, alegia), haur-literaturan borrokatzen duen joera nagusietako bat. Eta hasiera-hasieratik joera horri beste bat kontrajartzen zaiola, pedagogikoa.

Hemezortzigarren mendean, eta umeak hezitzeko asmoz, idatzi zuen Madame de Genlis-ek hala dio, haurrei eta gazteei eman behar zaizkien liburuez ari dela: “Zein liburu emango dizkiezu? Zer egin behar dute hamabost urteak arte, sorginkeriaz betetako liburuak eta *Mila gau eta gau bat gehiago* irakurri? Ez dizkiet ene seme-alabei horrelakoak emango. Ez dago haien artean arazo moralik duen bakar bat ere. Maitasunaz bakarrik arduratzen dira. Maitemindurik dauden printze eta printzesa ederren istorioak txarrak dira, zeren, miresgarritasunaz hunkituta, ez bait dute beren memorian lorategi zoragarri eta diamantezko palazioen oroitzapena baizik gordetzen. Fantasi irudiek ideia faltsuak ematen dizkiete umei”.

Gaur egun ere, borrokan ez bada ere bai elkarren ondoan, bi joera horiek partaide dira haur-literaturan. Garai bateko erroman-

tikoak eta ilustratuak bezala, gaur egun ere tirabiran dabilta irakasle izan nahi ez dutenak eta irakasle izateko premian edo aurkitzen direnak.

Eta bukatu da B, eta beste letra batera goaz, euskal hiztegietatik erbesteratua egonik, aipatu ere aipatu ezin dudana hirugarrenera.

C delarik Carlo Collodi

“Bazen behin...

— Errege bat! — esango dute nire irakurle txikiak.

Bada ez, umeak, okertu egin zarete. Bazen behin egur-pusketa bat. Ez egur-pusketa berezi bat, baizik eta arrunta, neguan estufara edo sutara botatzen diren horietakoa. Ez dakit nola gertatu zen, baina halako batean egur-pusketa hori zurgin zahar baten taillerrean gertatu zen. Arotz hori Maese Antonio zen, nahiz eta den-denek Maese Anpolai deitu bere sudurratik, zeren sudurra distiratsu eta more-more edukitzen bait zuen beti, anpolai heldu bat bezala.

— Egur-pusketa hau garai onean etorri da —esan zuen Maese Anpolai—. Mahai baten hanka egiteko erabiliko dut.

Pentsatu eta egin. Hartu aizkora zorrotz bat eta egurra garbitzera eta zuritzera zihoan, non, aurreneko aizkorakada ematerakotan, besoa airean zuela gelditu zen. Mintzo txiki-txiki bat entzuna bait zuen, esanez, mesede bat eskatuz bezala:

— Ez iezadak horren fuerte eman!

Maese Antoniok inguruan begiratu zuen, mintzo txiki hura nondik atera zen ikusteko. Begiratu zuen aulkiaren azpian, eta ezer ez!... begiratu zuen armairu barruan, eta ezer ez!... begiratu zuen txirbilaren eta zerrautsaren kajoian, eta ezer ez!... atera zen aroztegi-atarira kalean inor ote zegoen ikusteko, eta ezer ez!...

— Badakit —esan zuen maese Anpolai—. Entzun dudana hori ene ilusio bat izan da.

Eta berriro aizkora hartuz, izugarrizko kolpea eman zion egurrari.

— Atx! Hi! Min ematen didaala!

Maese Antonio harrituta geratzen da berriro, gero Geppetto etorriko da, panpina edo gizonilo bat egingo du egur-pusketa ha-

rekin, eta mundura Pinocchio jaioko da, sekula izan den gizonilorik bihurriena.

Carlo Collodi-ren benetako izena Carlo Lorenzini zen. Historiak esaten duenez, oso ezaguna egiten zaidan arrazoi bategatik hasi omen zen umeentzat idazten: diru-premia zeukalako. Pinochioren ipuina haurrentzako kazeta batean argitaratu zuen, zatika, episodio bat orain eta hurrengoa ahal zuenean. Ustekabean, Pinocchio-k aberastu egin zuen, eta Lorenzinik, batere kontenplaziorik gabe, bere pertsonaia urkatzea deliberatu zuen. Baina azken episodio hura argitaratu zenean, umeak, eta baita hain ume ez zirenak ere, protestaka joan zitzaizkion etxera, eta mehatxu egin zioten. Lorenzini Pinocchio berpiztu beharrean aurkitu zen.

Bi arrazoigatik ekarri dut Collodi abecedarium honetara. Pinocchio asko gustatu zitzaidalako irakurri nuenean, horregatik aurrena, eta gero, Collodik, edo Lorenzinik, oso modu artetsuan nahastu zituelako aurreko letran aipatutako bi joera haiek: fantasia eta heziketa. *Pinocchio* kontseilu eta eritzi moralez betetako liburua da, baina ez da, horregatik, gexa edo aspergarria, ezta inola ere.

Batzuk oso moralejaren kontra azaltzen dira. Ni ere hala nago, kontra, baina kontuz ibili behar da. Badira *Pinocchio* bezalako liburuak, eta gainera ez dugu ahaztu behar Aliciak Dukesarekin edukitako elkarrizketa hura.

— Beharbada —esan zuen Aliciak— horrek ez dauka moralejarik.

— Ba, ba! —esan zuen Dukesak— denak dauka bere moraleja, jakin egin behar bilatzen!

— Partida [ezen kartaketan ari bait ziren beste pertsonaia batzuk] ... partida [hobetozeago doala ematen du.

— Hala da —baieztatu zuen Dukesak— eta horren moraleja da, “o! horrelaxe mugitzen da mundua maitasunaren poderioz”.

Eta Alicia berriro aipatu dugunez gero, hurrengo letra, D, Dodgson-ena izango da.

D, beraz, **Dodgson**

Lewis Carroll-en benetako izena, Charles Lutwidge Dodgson zen. Bazuen, ordea beste anaia bat, erreberendoa bera bezala: Edward Dodgson. Anaia hau munduan barrena ibili zen, eta azkenean non bukatuko eta Durangon bukatu zuen. Euskara ikasi eta

eztabaida gogorak eduki zituen garaiko euskaltzaleekin, Azkue-ekin, esate baterako. Dodgson Euskaltzaindiko buruaren aurka zegoen, eta hitz-joko bat egin zuen hori zela eta. *Euskararen azke-
na* —idatzi zuen— *azkeua da*. Dodgsondarrek ez zuten nolana-
hiko familia izan behar. Orain arte hitz egin dudana bi anaia horien
aita, Charles Dodgson, oso gizon eskolatu eta serioa omen zen
bere apaiz-lanetan, eta, halere, begira nolako gutunak bidaltzen
zizkion, bidaian zebilela, bere zortzi urtetako umeari (gutuna Car-
men Bravo Villasante-ren liburutik hartzen dut):

“Hau istilua! —hasten da Dodgson aita Leeds izeneko hiria
deskribatzeko asmotan—. Txerriak, niniak, ganbeluak eta tximele-
tak lokatzetan zebiltzak errekan; atsoek hegan egiten diate tximi-
nietatik, atzetik behiak jarraitzen zaizkiela; ahateak kafe-kikaretan
ezkutatzen dituk. Hiriko burgomaestrea zopa-platera baten bar-
rruan zegok, bainilazko kremaz eta almendraz hornitua, halatan
pastel bat ematen duela eta hiriko txikizioaz libratzen dela...”.

Nolako arbola, halako ezpala, esaten den bezala.

Eta bukatu da D letra, eta E delakora goaz.

E delarik Eguillor

Aurreneko laukian (*viñeta* delakoan) mutil koskor bat azaltzen
da, gafaduna, Juan Carlos Eguillor-en beraren antza duena. Mutil
koskorrak esaten du: *Parte hartu behar dut parkeko marrazki-
txapelketan*.

Bigarren laukian, neska koskor bat inguratzen zaio mutilari.

Honek esaten dio: *Parte hartu behar dut parkeko marrazki-
txapelketan*.

Neska koskorra, eskuak gerrira eramanez eta kopeta ilunduz,
garrisika hasten zaio: *Baina, nola! Parkeko txapelketa horretan!*
Ez al dakik, ba, nork antolatu duen! Ez al dakik Chillidak zer esan
duen! Eta Oteizak? Ba al dakik Euskal Artisten Elkarteak bere
ezezko biribila eman diola? Eta Gobernuak subentzioa kendu dio-
la! Euskadiko Ezkerrak *Bai, baina* esan duela eta Herri Batasunari
ideia maniobra butsa iruditu zaiola?

Neskatilak errita egin dion bitartean, mutikoa gero eta aurpegi
desolatuagoa jarritz joan da, eta azkenean negarrari eman dio,
esanez:

— Buuuuuuu! Nik arbolatxo bat pintatzea bakarrik nahi nuen!

Juan Carlos Eguillor ezagutu arte, haurrentzat idaztea ez zitzaidan burutik pasa ere egin. Beste askok bezala, literatur mota hori, nolabait adierazteko, aitona txintxo eta bizar-txurien lana iruditzen zitzaidan, eta ez, inola ere, abangoardia guztien berri zuen pertsona baten egitekoa.

Jakina, nik orduan haur-literaturari buruz nuen ideia, erratua izan arren, ez zen harritzeko modukoa. Jende askok du ideia hori oraindik ere, eta zuen artean ere ez da faltako eritzi horretakorik. Izan ere, beste edozein literatur motatan baino gehiago antzematen da haur-literaturan *kisch* esaten zaion joera hori.

Aspaldi honetan nik nahi baino gehiago hitz egin dut Kisch delakoaz, eta gaurkoan ezer gutxi esango dut. Bakarrik adierazi, haurra dela, gizarte osoan, pertsonaiarik zainduena, begiratuena; eta, hori dela eta, klitxe baten bitartez aztertzen direla bere premiak; esate baterako, premia literarioak.

Gauzak horrela, estetika bigun bat desio izaten da berarentzat, eta horren ildotik sortzen diren liburuak eta abar efektistak gertatzen dira, ameneratuak, "umeegiak", nolabait esateko. Hor daukazu, adibide bezala, Walt Disney, hor daukazue lorez, ilargiz, ume txintxo —hainbesteraino txintxo, non tontoak ematen duten—, izarrez, txoriñoz etab. betetako liburuak.

Agian, amaneramendu hori da haur-literaturari (bai sortzearen aldetik, bai estimazioaren aldetik) kalte gehien egiten dion gora-behera.

Dena dela, mila adibide daude aipatu kisch horren kontrakoak. Nik Juan Carlos Eguillor ezagutzean konprenitu nuen hori, bere lana ikustean. Ezagutu eta gutxira, elkarrekin liburu bat egitea proposatu zidan, hortik *Nikolasaren abenturak eta kalenturak* sortu zirelarik. Asko ikasi dut berarengandik (eta ez haur-literaturaren arloan bakarrik) eta, hitzaldirik dedikatzea posible bada, ene gaurko hau berari dedikatua dago.

Eta hurrengo letra F da.

F delarik **fabula** (alegiak, alegia).

Garai batean, eskoletan entziklopediekin ikasten zen ez oso aspaldiko egun haietan, gramatika fabulaz zipriztindua egoten zen.

Hemen gaudenon gurasoek hurbiletik ezagutu zituzten Esopo, La Fontaine edo Samaniego, eta beraiengandik iritsi zaizkigu guri otso, azeri, inurri eta kilkirren istorioak, beti ere asmo moralez hornitzen zirenak. Gaur egun oso erretiratuta daude biblioteketatik.

Beste herrialdeetan hemen baino lehenagotik zeuden erretiratuak, Rousseau-ren ideientatik batez ere.

— Nik diot —idazten du *Emilio*-ren egileak— ume batek ezin dituela inondik ere erakusten zaizkion fabulak konprenitu, zeren horietan dauden irakaspenek, nahiz eta bidea erraztu nahi, umeentzat konpreniezinak diren ideiak zabaltzen bait dituzte.

Rousseau-k ez zituen liburuak nahi umeentzat, edo, hobeto esanda, liburu bakar bat nahi zuen: Robinson Crusoe.

Zuetako batzuk, fantasia eta pedagogiaren arteko tentsioa aipatu dudanean, fabula eta antzekoak pedagogiaren aldeko joera horren baitan gelditzen direla pentsatuko zenuten, beharbada. Baina ez. Pedagogoez berek ez dute fabulekin ezer jakin nahi.

Gure inguruan eragin handiena izan duen pedagogoa, Gianni Rodari-k, ez ditu aintzat hartzen ere.

Eta finitua da F, eta *Grimm* anaien bila noa.

Grimm

XVIII. mendea Ilustrazioaren garaia izan zen. Gure horretan, dakizuen bezala, finkatu ziren natur zientziak. Landare eta animalien bilduma eta deskribapenak, organismoen azter eta fisiologikoez orduan izan zuten hasiera. Natura ez zen margo, horrez gero, halako potentzia sekretu eta iluna —non pizta fabulosoak zinezkoekin nahas zitezkeen—, baizik eta funtzionamendu arrazoiduna zeukan makineria bat. Hala zioen orduko zientziak: gauzak makinak bailira ezagutuko dira, ala ez dira ezagutuko.

Ezarria gelditu zen, horrela, estreinako metodologia zientifikoak; ezarria, ordea, errealitatearen sinplifikazio bat zela medio. Izan ere, Ilustrazioak mugatu egin zuen pentsagai eta sinesgai zenaren arloa. Ezezaguna —zientziaren ezpainez ezin esplika zitezkeen hura— debekatua geratu zen. Beste modu batera esanda, Ezezaguna apartapen kultura baten biktima bihurtu zuten ilustratuek.

Artearen arloan, Ilustrazioak *mimesia* predikatu zuen. Ispilua zen obra batek naturarekin eduki behar zuen harremanaren meta-

forarik egokiena. Garai hartako pentsalari batek esaten zuenez, literaturan ezin ziren sartu "burdinazko gizonak, hegan egiten zuten zaldiak, gaztelu sorginduak, murraila apurtezinak, gorputz zaurtezinak", zeren poeta joan bait daiteke "naturaren obra zinezkotik harantz, baina sekula ez, ordea, naturaren posibilitate bezala jotzen dena baino haratago". Literaturak, pinturak... ispilu izan behar zuen, kimerei biderik egin gabe.

Erromantizismoa Ilustrazioaren aurrez-aurre jarri zen. Ez ziren zientziaz fio. Intuizioari eta sentimenduari balio handia ematen zioten. Eta, gainera, ez zuten onartzen arteak ispilu izan beharra: *espresioa* aldarrikatzen zuten, *ex-premere*, barruan dagoena kanporatu. Erromantikoeak asmatu zuten gaur hain topikoa den *erdiitza*-ren metafora ere: ama bat bailitza, poeta erditu egingo litzateke bere poemaz. Barrendik kanporako bidea beti.

Horregatik ohartu ziren, erromantikoak, herri-literaturaz, eta herri-literaturako fantasiaz. Schiller-ek hala esaten omen zuen (*omen* diot, zeren ezin izan bait dut aipua kontrastatu): "Zentzu sakonagoa aurkitzen dut ene haurtzaroko amandre-ipuina zaharretan, bizitzak erakusten dizkidan egietan baino". Izan ere, amandre-ipuinetako sorgin, antzara, urrezko maindire, munstro eta beste elementuak tresna egokiak zitzaizkien bere *barneko* gertaerak adierazteko, eta, gainera, herri-ipuina haiek ondo zetozen bere gizartearekiko ideiekin ere.

Herri-ipuinen maitale izan ziren, Schiller ez-ezik, Novalis, Goethe, Chamisso, Hoffman, Von Arnim, Coleridge eta beste idazle erromantiko asko.

Grimm anaiak giro horretan hezi ziren, eta munduan gehien zabalduetako herri-ipuinen bilduma osatu zuten, Frantziako Perrault-ek baino geroago, baina honek baino errespetu eta metodo gehiagorekin. Grimm anaiek entzun bezala jasotzen zituzten ipuinak, gero Azkuek, Amades-ek, Afanasiev-ek eta beste askok egin zuten bezalaxe.

Gaur egun egiten den haur-literatura, esan dut lehenago ere, fantasiaz baliatzen da gehienbat. *Mila gau eta gau bat* gehiago bezala, Grimm anaiek eta beren imitatzailiek jasotako amandre-ipuina oinarri dira liburu eta fantasia horietarako.

Eta honekin bukatzen da G letra, apur bat pedantea izan dena. Egia esan, letra honetan esandako guztia unibertsitateko egin behar izan nuen lan batetik hartu dut, eta jakina da aprobazteko ponperia-pixka eman behar zaiola erreflexionatutako apurrari.

Eta holaxe heldu naiz I-ra. Eta banoa I hartzera, eta entzuten dut:

Hi! Izorratua niagok! Iltzen! Intzirika! Ipin begia aitzinago!

Eta hala J-ra ailegatzen naiz, eta esaten dit J-k:

Joditua niajok! Joan jemendik!

Eta aurreratzen naiz beste pixka bat, eta K-rekin egiten dut topo.

Kaka hiretzat! —entzuten dut.

Nola hizketa itsusia gustatzen ez zaidan, L-raino luzatzen dut luma.

L delarik Edward Lear

Ez dakit ezaguna egingo zaizuen *Limerick* hitza. Bada, bost lerrotako bertso berezi bat da, honelako zerbait:

Bazen aiton bat bilbotarra
 bost koloretakoa zeukana bizarra
 gastatzen zuen bere dirua
 crosten pinturak eta pegamentua
 o bilbotar aiton krudel eta gogorra!

Limerick hau, jakina, ez da limerick on bat, baina nahikoa izango da halere deskribapenerako. *Nonsense* literaturaren aurrean gaude, dispartearen aurrean, eta —euskaraz esanda— bertso aldrebesen aurrean. Gogoratzen bazaizue, Lewis Carroll-en aitak egindako deskribapen hura, Leeds hiriarena, ildo honetatik zihoran. Hitz-joko absurdoak (itzuli-ezinak, beraz), sintaxi fantastikoa askotan, entzulea harritzeko eta algara batean jartzeko.

Lewis Carroll-en ipuinek pasarte asko dauzkate era honetakoak, baina, honela, limerick forman, Edward Lear-ek landu zuen gehien. Bera oso marrazkilari ona omen zen, eta —historiako liburuek esaten dutenez— limerick liburua atera eta handik gutxira hamasei mila ale salduta omen zeuzkan.

Lear-ek, eta Carroll-en itzal handiak, joko absurdo eta dibertigarriak ekarri zituzten haur-literaturara. Batzuek diote dispartearekiko gustu hori ingelesa dela erabat, baina hemen ere, Euskal Herrian, bazuten estimazioa.

Hala dio Manuel Lekuonak: Bazeudela, Xenpelar bertsolari famatuaren garaian, oso famatu ziren beste bi bertsolari, Juxto eta

Longinos, nahiz eta horien bien izena bertso aldrebesetatik etorri. Juxto eta Longinosekin jendeak izugarritzko barreak egiten omen zituen. Eta, hor non, egun batez, Juxtok desafioa botatzen dion Xenpelarri. Xenpelarrek onartu egin zuen desafioa, dibertsioz, noski, berak ere modu aldrebesean kantatzeko asmoz. Jendetza izugarria bildu omen zen saio hura ikustera. Eta horiek izan omen ziren azkeneko bi bertsoak:

XENPELARREK: Txantxangorri batenak / sei libra tripaki / txingurri batek berriz / zazpi arto jaki. / Baheak iriña iho / errotak iralki / ganibetak erre / eta labeak ebaki / Oyen madria non dan / Xenpelarrek daki”.

JUXTOK: Neguan otzak eta / udan txingurriak / orbela eta zipotza / denak ziatuak / subia eta zirauna / dauzkat inguruan / beldur beldurra nago / sartzeko mixtua...

“Azken irteera hau zela eta hainbesterainoko algarak sortu ziren, non ezinezkoa izan bait zen saioari segida ematea”, kontatzen du M. Lekuonak.

Eta egingo nuke ironia bat oraingo bertsolari triste eta serioen bizkarretik, baina nahiago dut isiltzea.

Eta L bukatu eta M hartzeko keinua egiten dudanean, H azaltzen zait, esanez: Añaztu egin nauzu lehenago, haserretua nago.

Beraz, haserretik ez dugu behar eta, H.

H delarik

Hdun **humorea**-ren h-a.

Errepara zaitzete orain arte aipatutako egileez: Carrol, Collo-di, Eguillor, Samaniego, Lear... Humorezaleak denak, humoregintza eta haur-literaturgintza aldi berean landu zutenak, batzuk...

Haur-literatura humorez betea dago. Nork ez du barre egin Guillermoren abenturekin? Edo Winic Puh hartzaren istorioekin? Edo Dickens-en Picw ick-ekin? Edo Tartarin de Tarascon ehiztari gizarajoarekin? Eta Mark Twain-ekin?

Esanda gelditzen da. Eta humorea, nik uste dut, poesiaren etxeetako bat da, agian zabalena.

Eta Hrekin kunplitu eta gero, Mra bihurtzen naiz.

M delarik **Moby Dick**, edo —gauza bera dena— Melville.

Nonbait irakurri dut epika haur-literaturan babestu dela, haurrak eta gazteak direlako, gaur egun, abenturak, akzioa, heroitasuna maite dituzten bakarrak.

Seguru asko, esajerazio bat da. Baina egia bide da gazteek oso maite dutela narrazio epikoa. Cooper-en *Azken mohikanoa*, Karl May-ren *Winnetou*, Salgari-ren nobelak, Stevenson-enak, Jack London-enak, Julio Verne-renak... hori eta beste askok esandakoa frogatzen dute.

Eta orain N daukat aurrean, N **nekatua** delarik.

Nekatua nago, eta ez naiz, N-az, nekatua nagoela esateko gauza baino.

O dator N-ren atzetik, baina O delako honi buruz ere ezin dut ezer esan, zeren, berarekin pentsatzen jartzen naizen bakoitzean, hutsik gelditzen bait zait burua.

P, Q eta R, berriz, ez ditut batere maite. Beraz isildu egingo naiz horietaz ere.

Gauzak horrela, S-ra ailegaten naiz, S **Sherezade** delarik:

“Kurdistanarra, hitz horiek entzutean, negarrez hasi zen, eta hala esan zuen:

— Oi kadi, ene jauna! Zaku hori nirea dela gauza jakina da, eta lehen esandako gauzez gain, gotorlekuak dauzka barruan, eta gazteluak, zikoinak, piztiak, gizonak xakean jokatzeko, behor bat eta bi pottoka, bi zaldi, erbiak, hiriak, herriak, bi urkatu, itsu bat eta bi bisiolari, paralitiko bat, apaiz bat bi diakonorekin, kadi bat bere notarioekin, zeinek zaku hau nirea delako fedea emango duten.

— Eta hik, zer diok? —esan zidan kadiak. Ni erabat haserre-tua nengoen, nere onetik aterata, eta oihu egin nuen:

— Jainkoak lagun dezala kadia! Zakuan, lehen esandakoez gainera, mila aker daramatzat, eta mila zakur zaunkaka, lorategiak, botilak, kopak, abeslariak, ezkonberri batzuk, lagunak, adiskideak; eta gainera andreak, bi Abisiniako, hiru Indiako, hogeitaz Greziako, berrogeitamar Turkiako; eta zakuan daude, baita, Tigris eta Eufrates ibaiak, eta mezkitak, almazenak, hipodromoak, Indiatik Sudancra dauden herrialdeak, eta gainera kadiaren bizarra mozteko mila labaina, baldin eta nire alde epaitzen ez badu.

Harri eta zur, kadiak zakua zabaltzeko agindu zuen. Hala egin zuten, eta bertatik ogi bat, limoia, gazta eta oliba batzuk atera ziren. Zakua kurdistandarrari bota, eta alde egin nuen handik”.

Nire ustez, ahoz kontatzen diren istorioak plazer literario berezia ematen diotē entzuleari. Haur-literaturak ahozko tradizio horretatik edaten du, eta badu jatorri horren kutsurik. Umeentzako ipuin batek, liburu batean sartua badago ere, ahoz kontatzeko gai izan behar du, eta, ez bada, seinale txarra.

Eta horrela, pittinka-pittinka, heldu gara T-ra, T delarik **txikia**

Entzun, mesedez, poema hau:

Izena dut Mary Lanford
 ene eskuak txikiak dira
 ene oinak txikiak dira
 ene ilea beltza da
 ene bularrak txikiak dira
 ez naiz oso altua
 deskribatu naiz
 hogeitazortzi segundotan.

U delarik **ume**

Zergatik da hain ederra poema hori? Nondik datorkio indarra? —galdetu nion lagun bati.

Lagunak esan zidan: Beharbada, ume-sintaxiarekin egina da-goelako. Arrazoi zuela uste dut. Mary Lanford-ek ume batek bezala deskribatzen du bere burua, edo inpresio hori ematen du, eta bukaerara ailegatzen garenean, *deskribatu naiz hogeitazortzi segundotan*, izututa bezala gelditzen gara.

Azken bi letra horietako moraleja da: Literatura etenik gabeko paisaia da. Egiten ditugun klasifikazioak (haur-literatura, helduentzatzakoa, etc.), horiek, horiek bai, literaturaren paisaiatik kanpo daude.

Jadanik amaitzeko garaian, V eta V-k, W bikoitza osatzen dute, W bikoitza **Wendy** delarik.

Wendy hazi egin zen.

Peter Pan, ez.

Gu Wendy bezalakoak gara. Nekez ailegatuko gara Ez Orain Ez geroko Herrialdera.

Eta bakarrik X, Y eta Z gelditzen zaizkit. X ezezaguna da, Y bariabileta, eta Z **zerbeza**-ren Z da. Garai batean ipuin-kontatzailerei zerbeza, ardoa eta ezta eskaintzen omen zieten beren lanagatik. *Jakin*-eko jendeak eskaintza hori egingo didalakoan, bukatu eta zuen galdera edo komentarioen zain gelditzen naiz.

B. A.